

Šestnáctého srpna 1968 mi náhoda vložila do rukou knihu jistého abbé Valleta nazvanou *Le manuscrit de Dom Adson de Melk, traduit en français d'après l'édition de Dom J. Mabillon* (Aux Presses de l'Abbaye de la Source, Paris 1842). Tato kniha, opatřená vskutku jen skrovnými historickými údaji, o sobě tvrdila, že je věrným překladem rukopisu ze XIV. století, který objevil v klášteře v Melku velký vědec století sedmnáctého, jemuž vděčíme za dějiny benediktinského řádu. Tímto drahocenným objevem (mým vlastním, to znamená v pořadí třetím) jsem se těšil, když jsem v Praze čekal na osobu, která mi byla drahá. Šestého dne sovětské oddíly vtrhly do tohoto nepříznivého osudu pronásledovaného města. Naštěstí se mi podařilo odjet přes hranici do Lince a odtamtud do Vídně. Tam jsme se konečně sešli a společně vyrazili proti proudu Dunaje.

Strášílivý příběh Adsona z Melku mě okouznil, vzrušil a do té míry uchvátí, že málem na jeden záprah jsem si jej přeložil do několika velkých sešitů z Papeterie Joseph Gilbert, do kterých se měkkým perem tak dobře píše. Mezitím jsme dorazili k Melku, kde stále ještě v zákrutu řeky strmý překrásný *Stift*, během staletí několikrát opravovaný. Jak čtenář už jistě tuší, v tamější klášterní knihovně nebyla po Adsonově rukopise stopa.

Do Salcburku jsme nedorazili, stačila jedna tragická noc v malém hotýlku na břehu Mondsee a naše cestovní idyla vzala náhle konec. Osoba, s níž jsem cestoval, odešla a vzala si s sebou knihu abbé Valleta, ne ve zlém úmyslu, spíš proto, že náš vztah skončil velice náhle a zmateně. Zůstalo mi pár sešitů popsaných mou vlastní rukou a velice prázdno v srdci.

Několik měsíců poté jsem se v Paříži rozhodl dovést své pátrání do konce. Z té trochy údajů, které francouzské vydání obsahovalo, mi zůstal výjimečně podrobný a přesný odkaz na pramen:

VETERA ANALECTA, Sive COLLECTIO VETERUM ALIQUOT OPERUM & Opusculorum Omnis Generis, Carminum, Epistolarum, Diplomatum, Epitaphiorum, & CUM ITINERE GERMANICO, Adnotationibus & aliquot disquisitionibus R.P.D. Joannis Mabillon, Presbyteri ac Monachi Ord. Sancti Benedicti e Congregatione S. Mauri. – NOVA EDITIO, Cui accessere MABILONII Vita & aliquot opuscula, scilicet Dissertatio de PANE EUCHARISTICO, AZYMO ET FERMENTATO, ad Eminenti-ss. Cardinalem BONA. Subjungitur opusculum ELDEFONSI Hispaniensis Episcopi de eodem argumento ET EUSEBII Romani ad THEOPHILUM Gallum epistola, DE CULTU SANCTORUM IGNOTORUM. Parisiis, apud Levesque, ad Pontem S. Michaelis, MDCCXXI, cum privilegio Regis.

Vetera analecta jsem v knihovně Sainte Geneviève našel sice hned, k mému velkému překvapení se však údaje ve dvou bodech lišily: vydavatelem byl Montalant, ad Ripam P. P. Augustinianorum (prope Pontem S. Michaelis), a datum vydání bylo o dva roky pozdější. Zbytečně bych dodával, že tato *Analecta* žádný rukopis Adsa či Adsona z Melku neobsahovala – jak si každý může ověřit, je to soubor textů krátkých a středně dlouhých, zatímco příběh přeložený Valletem zabírá několik set stran. Konzultoval jsem slavné medievalisty, mezi jinými nezapomenutelného přítele Etienna Gilsona, nebylo však pochyb o tom, že neexistují jiná *Vetera analecta* než ta, která jsem našel v Sainte Geneviève. Návštěva v Abbaye de la Source, jehož zdi se tyčí poblíž Passy, a rozhovor s přítelem Domem Arnem Lahnstedtem mě pak stejnou měrou přesvědčily, že žádný abbé Vallet nikdy žádnou knihu z tiskařských lisů (které tu navíc nikdy nebyly) tohoto opatství nevydal. Je všeobecně známo, jak jsou nedbalí francouzští vědci při uvádění pramenů, jejich údaje jen zřídka bývají věrohodné; tento případ však přesahoval nejhorší

očekávání. Že by se mi dostalo do rukou falzum? Valletovu knihu jsem už zpátky získat nemohl (lépe řečeno neměl jsem odvalu požádat o vrácení osobu, která mi ji vzala). Zůstaly mi jen mé poznámky a ani těm jsem už moc nevěřil.

Při velké tělesné únavě a silném vnitřním napětí se dostávají okamžiky, kdy se nám zjevují osoby, které jsme kdysi znávali (*en me retraçant ces détails, j'en suis à me demander, s'ils sont réels, ou bien si je les ai rêvés*). Jak jsem se později dozvěděl z hezké knížečky abbé de Bucqoye, zjevují se i knihy, které dosud nebyly napsány.

Kdyby se nic dalšího nepříhodilo, byl bych se ještě dnes v duchu ptal, odkud se příběh Adsona z Melku vůbec vzal. Jenže když jsem se v roce 1970 v Buenos Aires přehraboval v policích malého antikvariátu na třídě Corrientes nedaleko mnohem známějšího Patia del Tango, nacházejícího se na těžce široké ulici, ocitla se mi v rukou kastilská verze knížečky Mila Temesvara *O použití zrcadel při hře zvané šachy*, ze které jsem už citoval (z druhé ruky) ve své knize *Skeptikové a těšitelé*, kde jsem psal o jeho novější knize *Prodávací Apokalypsy*. Jde o překlad dnes už velice vzácného gruzinského originálu (Tbilisi 1934), a tam jsem k svému velkému překvapení našel hojně citáty z Adsonova rukopisu, jenže pramenem už nebyl Vallet ani Mabillon, ale otec Athanasius Kircher (jenže které z jeho děl?). Jeden vědec, jehož jméno bych tu nerad uváděl, mě pak ujistil (údaje uváděl z paměti), že tento známý jezuita nikdy o Adsonovi z Melku nepsal. Jenže dotyčná místa jsem v Temesvarově knize viděl na vlastní oči a příhody, z nichž čerpal, ve všem všudy odpovídaly příhodám v rukopise přeloženém Valletem (především popis labyrintu nepřipouštěl žádné pochybnosti). Ať si o tom napsal cokoliv Beniamino Placido,* abbé Vallet existoval a určitě existoval i Adso z Melku.

Došel jsem k závěru, že Adsonovy paměti zcela přirozeně vyplývají z povahy událostí, o nichž vypráví: jsou zahaleny mnoha nejasnými záhadami, osobou autora počínaje a konče polohou opatství, o níž Adso úporně a důsledně mlčí a kterou dohady dovolují klást do oblasti zhruba mezi Pomposou a Conques, pravděpodobně někam na svahy apeninské

* *La Repubblica*, 22. září 1977.

mezi Piemontem, Ligurií a Francií (neboli, řečeno s Dantem, mezi Lericí a Turbií). Co se týče doby, v níž se dotyčné události odehrávají, přivádí nás Adso ve svém vyprávění na konec listopadu roku 1327; není však jasné, kdy je napsal. Vezmeme-li v úvahu, že v roce 1327 byl novic a v době, kdy paměti psal, jednou nohou v hrobě, můžeme říci, že rukopis vznikl v posledních desíti nebo dvaceti letech čtrnáctého století.

Když se nad tím vším zamyslím, neměl jsem vlastně žádný důvod dávat do tisku svou vlastní italskou verzi obskurní novogotické francouzské verze latinsky vydaného díla, které napsal latinsky německý mnich ve XIV. století.

Především, jaký styl jsem měl použít? Pokušení uchýlit se k italským vzorům oné doby jsem musil odmítnout jako ničím neopodstatněné. Adso nepsal italsky, ale latinsky a z celého textu je jasné, že jeho kultura (nebo kultura opatství, která ho tak jasně ovlivňuje) má mnohem starší kořeny. Jde tu zcela jasně o sumu znalostí a stylistických návyků shromážděných po řadu staletí a spatých s pozdně středověkou tradicí latinskou. Adso myslí a píše jako mnich, který dokázal odolat revoluci lidového jazyka, je srostlý s knihami uloženými v knihovně, o níž vypráví, jako muž, který vyrostl na patristických a scholastických textech. Co se jazyka a učených citátů týče, mohl být rukopis (ponecháme-li stranou události XIV. století, které sám Adso zaznamenává s mnoha rozpaky a pokaždé jen z druhé ruky) klidně napsán i ve XII. nebo XIII. století.

Na druhé straně nemůže být pochyb o tom, že Vallet při překládání Adsonovy latiny do své novogotické francouzštiny vnesl do textu řadu licencí, a to nejen stylistických. Tak třeba postavy, které občas rozmlouvají o vlastnostech bylin, čerpají své znalosti zcela určitě z Knihy tajemství připisované Albertu Velikému, která byla během staletí několikrát přepracována. Že ji Adso znal, to je jasné, totiž je však v tom, že cituje celé pasáže, které až doslovně opakují Paracelsovy recepty nebo čerpají z interpolací jednoho vydání Alberta pocházejícího zcela určitě z doby tudorovské.* Jak jsem později zjistil, v době, kdy Vallet přepisoval (?)

* *Liber aggregationis seu liber secretorum Alberti Magni*, Londinium, juxta pontem qui vulgariter dicitur Flete brigge, MccccLxxxv.

Adsonův rukopis, obíhala po Paříži vydání jak *Grand*, tak *Petit Alberta* z osmnáctého století, už neodčinitelně znešvařená.* Jak si pak člověk může být jist, že text, z něhož čerpal jak Adso, tak mniši, jejichž rozhovory zaznamenal, neobsahoval mezi glosami, poznámkami a různými vpisy i anotace, jež pak slyly kulturu pozdější?

A konečně, měl jsem zachovat latinské věty, které abbé Vallet nepovažoval za vhodné přeložit, snad proto, aby zachoval atmosféru doby? Nebyly k tomu dost pádné důvody, snad jen asi špatně vyložený pocit, že bych měl zachovat věrnost svému prameni... Nadbytečně jsem odstranil, něco však ponechal. A obávám se, že jsem si počínal jako špatný romanopisec, který když uvádí do textu Francouze, vkládá mu do úst věty jako *parbleu!* nebo *la femme, ah! la femme!*

Mám zkrátka spoustu pochyb. Opravdu nevím, kde se ve mně vzala odvaha uvést zde rukopis Adsona z Melku jako autentický. Řekněme, že to byl akt lásky. Nebo že jsem se chtěl zbavit svých četných dávných obsesí.

Piši, aniž bych si dělal starosti s otázkami aktuálními. V letech, kdy jsem text abbé Valleta objevil, vládlo přesvědčení, že se má psát proto, aby se ovlivnila přítomnost a změnil svět. Od té doby uběhlo už přes deset let a literát (jemuž byla navrácena jeho vysoká důstojnost) může dnes psát jen proto, že ho to těší. Necítím se tedy ničím vázán a příběh Adsona z Melku vyprávím jen pro radost z vyprávění. Čerpám posilu a útěchu z toho, že je mi tak nezměrně vzdálen v čase (dnes, kdy bdění rozumu odehnalo monstra, která zplodil jeho spánek), tak úžasně zbaven vztahu k naší době a tak bezčasově cizí našim nadějím a našim jistotám.

Neboť je to příběh knih, a ne každodenní mizérie a jeho četba nás může přimět, abychom si řekli s Tomášem Kempenským: *In omnibus requiem quaesivi, et nusquam inveni nisi in angulo cum libro.*

5. ledna 1980

* *Les admirables secrets d'Albert le Grand*, A Lyon, Chez les Héritiers Beringos, Fratres, à l'Enseigne d'Agrippa. MDCCCLXXV; *Secrets merveilleux de la Magie Naturelle et Cabalistique du Petit Albert*, A Lyon, *ibid.*, MDCCXXIX.

Prolog

Na počátku bylo Slovo, to Slovo bylo u Boha, to Slovo bylo Bůh. To bylo na počátku u Boha a poslušný mnich by měl za úkol každý den s vytrvalou pokorou opakovat tuto nezměnitelnou událost, jedinou, jejíž pravda je nevývratná. Jenže *videmus nunc per speculum et in aenigmate*, a nežli se nám pravda vyjeví přímo, ukazuje se nám jen v jednotlivých črtách (běda, jak málo čitelných!) omylného světa a my musíme zvolna a namáhavě číst její věrné znaky i tehdy, zdají-li se nám temné a snad i protkané vůlí zcela upřenou ke zlu.

Na konci svého hříšného života, zatímco tu co kmet šedivý jako sám svět čekám, až mě pohltní bezdná propast tichého a pustého božství, už nyní účasten na neměnném jasu myslí andělských a pouze svým těžkým a nemocným tělem poután k této cele milovaného kláštera v Melku, chystám se zanechat na tomto pergamenu svědectví o podivuhodných a strašlivých událostech, jejichž svědkem mi bylo v mládí dáno se stát. Chci zde zopakovat, co jsem viděl a slyšel, aniž bych se v tom pokoušel hledat nějaký záměr, ale spíš abych těm, kdož přijdou po nás (pokud je nepředějde Antikrist), zanechal znaky znaků, aby je zbožně luštili.

Bůh nechť mi ve své milosti dovolí vydat jasné svědectví o událostech, k nimž došlo v opatství (jehož jméno mi velí zmlčet má zbožnost) na konci léta Páně 1327, kdy císař Ludvík Bavor vtrhl do Itálie, aby zde obnovil vážnost Svaté říše římské podle záměrů Nejvyššího a zahanbil ničemného uchvatitele, svatokupce a arcikacíře, který v Avignonu zhanobil svaté jméno apoštolské stolice (mám na mysli hříšnou duši Jakuba z Cahorsu, jehož bezbožní ctili jako papeže Jana XXII.).

Jako důstojník francouzské armády zúčastnil jsem se obléhání Zaragozy. Několik dnů po dobytí města jsem zabloudil na dosti vzdálené předměstí, kde mou pozornost upoutal nevelký výstavný domek, který, jak se mi napřed zdálo, Francouzi dosud nestačili vyrabovat.

Pln zvědavosti přijdu blíž a zaklepám na dveře. Nebyly zamčeny, jak se ukázalo. Lehce do nich strčím a vkročím dovnitř. Volám, hledám – nikde nikdo. Poznal jsem, že nejcennější věci zmizely, na stolech a ve skříních zbyly samé trefky a drobnosti. Ale v koutě na zemi jsem uviděl několik popsaných sešitů. Prolistoval jsem je. Byl to španělsky psaný rukopis. Přestože onen jazyk ovládám tuze mizerně, došlo mi, že jsem našel něco velmi zajímavého: rukopis obsahoval příběhy o kabalistech, loupežnících a strašidlech. Četba neuvěřitelných historek se mi zdála vhodným a prospěšným prostředkem, jak odvádět mysl od svízelné válečné výpravy. V dobré víře, že rukopis pro všechny časy ztratil pravoplatného majitele, vzal jsem jej bez váhání s sebou.

Za nějakou dobu jsme byli přinuceni opustit Zaragozu. Smůla tomu chtěla, že jsem zůstal daleko od hlavních sil armády a byl jsem se svým oddílem zajat nepřítelem. Říkal jsem si, že odbíla má poslední hodinka. V ležení, kam nás odvedli, začali nám Španělé odebírat naše věci. Požádal jsem je, abych si směl ponechat jen to jediné, co přitom pro ně nemohlo mít pražádnou cenu, totiž nalezený rukopis. Zprvu mi dělali všemožné těžkosti, nakonec se šli zeptat kapitána. Ten sešity zběžně prohlédl a osobně mi poděkoval za zachránění díla, které pro něho mělo velký význam. Rukopis totiž popisoval osudy jednoho z jeho předků. Objasnil jsem, jakým způsobem jsem se stal majitelem cenných sešitů. Španěl mě vzal do svého kvartýru, slušně se mnou nakládal a delší čas mě u sebe ponechal. Na mé naléhavé prosby překládal rukopis do francouzštiny a já jsem jeho slova věrně zaznamenával.

Úvod a pozdrav

* * *

V prosinci roku 1945 dva bratři hledající místo, kde by si odpočinuli, našli v jedné jeskyni v oblasti horoegyptského Hamra Dómu nádobu plnou papyrů. Místo aby uvědomili místní úřady – jak to vyžadoval zákon –, rozhodli se je postupně rozprodat na trhu se starožitnostmi, tak, aby neupoutali pozornost vlády. Matka chlapců v obavě z „negativních energií“ několik čerstvě objevených papyrů spálila.

Rok poté se z důvodů, které historie nezaznamenala, oba bratři nepohodli. Jejich matka to kladla za vinu oněm „negativním energiím“ a odevzdala rukopisy duchovnímu, který jeden z nich prodal Koptskému muzeu v Káhiře. Tam papyry dostaly název, jež nesou dodnes: rukopisy z Nag Hammadí (to podle města ležícího nejbližší jeskyň, kde byly nalezeny). Jeden z odborníků působících v muzeu, historik náboženství Jean Doresse, pochopil význam objevu a poprvé se o něm zmínil v publikaci z roku 1948.

Ostatní papyry se začaly objevovat na černém trhu. Egyptská vláda si zakrátko uvědomila, o jak důležitý nález jde, a pokusila se zabránit tomu, aby rukopisy opustily zemi. Hned po revoluci roku 1952 byla většina materiálu odevzdána Koptskému muzeu v Káhiře a prohlášena za národní kulturní památku. Ztratil se jen jeden rukopis, a ten se objevil

v jistém belgickém antikvariátu. Došlo k neúspěšným pokusům prodat ho v New Yorku a Paříži, až ho posléze v roce 1951 získal Institut Carla Gustava Junga. Po smrti slavného psychoanalytika se papyrus, nyní známý jako Jungův kodex, vrátil do Káhiry, kde je dnes shromážděno asi tisíc stran a zlomků rukopisů z Nag Hammadí.

* * *

Nalezené papyry jsou řeckými překlady textů sepsaných od konce prvního století křesťanského letopočtu do roku 180 po Kristu a tvoří korpus textů známých rovněž jako apokryfní evangelia, poněvadž nejsou součástí Bible, jak ji známe dnes.

A proč jí nejsou?

Kolem roku 170 po Kr. se sešla skupina biskupů, aby rozhodli, které texty budou začleněny do Nového zákona. Řídili se jednoduchým kritériem: zařazeno mělo být vše, co mohlo pomoci potírat tehdejší hereze a věroučné rozkoly. Vybrána byla čtyři evangelia, jež známe dnes, listy apoštolů a vůbec všechno, co svým způsobem, abychom tak řekli, víceméně odpovídalo ústřední ideji toho, co považovali za křesťanství. Zmínku o setkání biskupů a seznam knih uznaných za kanonické najdeme v Muratorihó kánonu. Ostatní knihy, jako třeba texty nalezené u Nag Hammadí, nebyly zařazeny proto, že je napsaly ženy (například evangelium Marie Magdaleny), nebo proto, že ukazovaly Ježíše, který si byl vědom svého božského poslání, a jehož umírání proto bylo méně mučivé a bolestivé.

Roku 1974 anglický archeolog jménem sir Walter Wilkinson objevil poblíž Nag Hammadí další rukopis, tentokrát psaný třemi jazyky: arabsky, hebrejsky a latincky. Protože znal zásady, podle nichž byly nálezy v té oblasti chráněny, zaslal nalezený text Oddělení starověkých památek Egyptského muzea v Káhiře. Krátce nato přišla odpověď: tento dokument se ve světě vyskytoval přinejmenším ve sto pětapadesáti exemplářích (tři z nich patřily muzeu) a prakticky všechny byly stejné. Testy provedené izotopem uhlíku ¹⁴C (sloužící k určování stáří organických materiálů) ukázaly, že dokument pochází z doby poměrně nedávné – byl napsán snad v roce 1307 křesťanského letopočtu. Nebylo těžké zjistit, že vznikl ve městě Akkon, nacházejícím se mimo území Egypta. Nic tedy nebránilo jeho vyvezení ze země a sir Wilkinson získal od egyptské vlády písemné povolení (Č. j. 1901/317/IFP-75 ze dne 23. listopadu 1974) vzít jej s sebou do Anglie.

* * *

O Vánocích roku 1982 jsem se ve Velké Británii ve velšském Porthmadogu seznámil se synem sira Waltera Wilkinsona. Vzpomínám si, že se mi tehdy zmínil o dokumentu, který jeho otec našel, ale žádný z nás celé záležitosti nepřikládal valný význam. Po léta jsme udržovali vřelé styky a mně se naskytla příležitost setkat se s ním ještě alespoň dvakrát, když jsem navštívil jeho zemi, abych čtenářům představil své knihy.

Třicátého listopadu 2011 jsem obdržel kopii textu, o němž se zmínil při našem prvním setkání, a ten zde nyní přepíši.

POE Rukopis nalezený v láhvi

Qui n'a plus qu'un moment à vivre
N'a plus rien à dissimuler.¹

QUINAULT, ATYS

O své vlasti a rodině vám toho mnoho nepovím. Mí-
zerné poměry a dlouhá léta mne vypudily z jedné a odci-
zily druhé. Zdědil jsem jmění, a to mi umožnilo trochu vý-
jimečně se vzdělat, zatímco záliba v kontemplaci mi
umožnila všechny ty vědomosti, které jsem pilným stu-
diem v mládí načerpal, pěkně uspořádat. Liboval jsem si
především v dílech německých moralistů, ne ovšem z ně-
jakého nemístného obdivu k jejich upovídáné potřeště-
nosti, ale spíš pro pocit snadnosti, s jakou jsem díky ne-
úhybně logickému myšlení odkrýval jejich bludy. Bylo mi
často vytýkáno, že mám příliš suchopárné sklony, jako že
zločinu mne obviňovali z nedostatku fantazie, daleko ši-
roko byly známy mé skeptické, pochybovačné názory.
A obávám se, že fyzikální výklad světa, k němuž jsem se
silně přikláněl, zastřel mou mysl tím nejobvyklejším omy-
lem našeho věku — totiž zvykem vysvětlovat všechny je-
vy, i takové, které se nadobro přičily podobnému výkladu,
na základě principů přírodní vědy. Zkrátka, sotva byste
našli někoho druhého, kdo by se dal neochotněji zlákat
bludičkou pověry z posvátné půdy přísné pravdy. Mám za
vhodné toto předeslat, aby neuvěřitelný příběh, který vám
tu vypovím, nebyl pokládán spíše za blouznění čiré fanta-
zie než za skutečný zážitek člověka, pro kterého přeludy
obraznosti byly vždy mrtvou literou a nesmyslem.

¹ (fr.) – Komu zbývá jen chvilka života, nemá, co by skrýval.

Po mnoha letech cestování v cizích zemích vyplul jsem
před časem z přístavu Batávie na bohatém a lidnatém os-
trově Jávě na cestu po Sundském souostroví. Jel jsem jako
turista — neměl jsem totiž jiný důvod k cestování, než ja-
kýsi nutkavý nepokoj, který mne štvál jako ďábel.

Naše plavidlo byla krásná, přibližně čtyřistatunová
loď, vyztužená mědí, postavená v Bombaji z malabar-
ského týkového dřeva. Vezla z Lachadivských ostrovů ba-
vlnu a olej. Měli jsme na lodi také kokosovou vlákninu
a ořechy, palmový cukr, přepouštěné tuky a několik beden
opia. Náklad byl uložen dost neobratně, takže rovnováha
lodi byla vratká.

Vypluli jsme za mírného vánku a po mnoho dní jsme
se vláčeli podél východního pobřeží Jávy, kde nám jedno-
tvárnou plavbu rozptylovalo jen občasné setkání s malými
dvoustěžníky z ostrovů, ke kterým jsme mířili.

IBSEN Heda Gablerová

LÖVBORG Theo, — naše kniha nikdy nevyjde.
HEDDA Ach!
PANÍ ELVSTEDOVÁ Nevyjde!
LÖVBORG Nemůže vyjít!
PANÍ ELVSTEDOVÁ (*v úzkostné předtuše*) Lövborgu, — co jsi udělal se svými sešity!
HEDDA (*s napětím se na něj dívá*) Ano, co sešity? —
PANÍ ELVSTEDOVÁ Kde je máš!
LÖVBORG Theo, — na to se mě raději neptej.
PANÍ ELVSTEDOVÁ Ale ano, chci to vědět. Mám právo, abys mi to ihned řekl.
LÖVBORG Tak dobře, — sešity, — sešity jsem roztrhal na tisíc kusů.
PANÍ ELVSTEDOVÁ (*vykřikne*) Ach ne, ne —!
HEDDA (*bezděčně*) Ale vždyť to vůbec není —!
LÖVBORG (*pohlédne na ni*) Myslíte, že to není pravda?
HEDDA (*ovládne se*) Ale ano. Samozřejmě. Když to říkáte sám. Ale vypadalo to tak nepravděpodobně —
LÖVBORG Přesto je to pravda.
PANÍ ELVSTEDOVÁ (*lomí rukama*) Ach bože, — bože, Heddo, — roztrhal svoje dílo na kusy!
LÖVBORG Roztrhal jsem na kusy vlastní život. Tak jsem to mohl udělat i se svým životním dílem —
PANÍ ELVSTEDOVÁ A to jsi tedy udělal v noci!
LÖVBORG Ano, slyšíš. Na tisíc kusů. A rozházel jsem je do fjordu. Daleko. Rozhodně je tam čistá mořská voda. Ať tam plavou. Ať je žene proud a vítr. Za chvíli klesnou ke dnu. Budou klesat hloub a hloub. Jako já, Theo.
PANÍ ELVSTEDOVÁ Viš dobře, Lövborgu, že tohle —. Celý život to budu cítit, jako bys byl zabil malé dítě.
LÖVBORG Máš pravdu. Je to jako zavraždit dítě.
PANÍ ELVSTEDOVÁ Ale jak jsi mohl —! I já jsem přece měla na dítěti podíl.
HEDDA (*téměř nehlasně*) Ach, dítě —

PANÍ ELVSTEDOVÁ (*těžce vzdychne*) Tak je konec. Nu, já půjdu, Heddo.
HEDDA Ale snad neodjedeš?
PANÍ ELVSTEDOVÁ Ach, já sama nevím, co udělám. Teď před sebou vidím jenom tmou. (*Odejde dveřmi do předstíň.*)
HEDDA (*chvíli čeká*) Vy ji tedy nedoprovodíte domů, pane Lövborgu?
LÖVBORG Já? Ulicemi? Aby snad lidé viděli, že jde se mnou?
HEDDA Já přece nevím, co se vlastně v noci ještě stalo. Ale copak se to vůbec nedá nijak napravit?
LÖVBORG Nejde jen o tuhle noc. Já to vím tak bezpečně. Jde o to, že už nechci žít tímhle životem. Nechci začínat zase znovu. Zlomila ve mně životní odvalu a vzdor.
HEDDA (*dívá se před sebe*) Ten milý hlupáček měl prsty v lidském osudu. (*Pohlédne na něho.*) Ale že jste k ní přece jenom mohl být tak necitelný?
LÖVBORG Neříkejte, že to bylo necitelné!
HEDDA Zničit takhle něco, nač neustále dlouhý čas myslila! To není podle vás necitelné!
LÖVBORG Vám mohu říci pravdu, Heddo.
HEDDA Pravdu?
LÖVBORG Napřed mi slibte, — dejte mi na to slovo, že se Thea nikdy nedoví, co vám teď řeknu.
HEDDA Máte moje slovo.
LÖVBORG Dobře. Tak vám chci říci, že to, co jsem tu říkal, nebyla pravda.
HEDDA O těch sešitech?
LÖVBORG Ano. Neroztrhal jsem je na kusy. Ani jsem je nehanázel do fjordu.
HEDDA Ne, ne —. Ale — kde tedy jsou?
LÖVBORG Přesto jsem je zničil. Dočista, Heddo!
HEDDA Tomu nerozumím.
LÖVBORG Thea říkala, že jí to připadá jako zavraždit dítě.
HEDDA Ano, — tak to řekla.
LÖVBORG Ale zabít dítě, — to není ještě nejhorší provinění, jakého se na něm otec může dopustit.
HEDDA To že není nejhorší?

LÖVBORG Ne. Před tím nejhorším jsem chtěl Theu uchránit.
HEDDA A co je tedy nejhorší?
LÖVBORG Dejme tomu, Heddo, že nějaký muž, — tak k ránu, — po divoké, prohýřené noci přijde domů k matce svého dítěte a řekne: Poslyš, — byl jsem tam a tam. V těch a v těch místech. Naše dítě jsem měl s sebou. V těch a v těch místech. Dítě se mi ztratilo. Dočista ztratilo. Čert ví, komu padlo do rukou. Kdo se ho zmocnil.
HEDDA Ale, — konec konců, — tohle byla přece jenom — kniha.
LÖVBORG Byla v ní čistá Theina duše.
HEDDA Ano, rozumím.
LÖVBORG A jistě taky chápete, že pro nás dva tady není žádná budoucnost.
HEDDA A co teď chcete dělat?
LÖVBORG Nic. Jenom to všechno nějak skoncovat. Čím dřív, tím líp.
HEDDA (*o krok blíže k němu*) Ejlerter Lövborgu, — poslouchejte —. Nemohl byste se vynasnažit, aby — aby v tom byla krása?
LÖVBORG Krása? (*Usměje se.*) Myslíte s révou ve vlasech, jak jste si to představovala dříve —
HEDDA Kdepak. Na révu už nevěřím. Ale aby v tom přesto byla krása! Pro jednou! — Sbohem! Jděte. A už se nevracejte.
LÖVBORG Sbohem. A pozdravujte Jörgena Tesmana. (*Chce odejít.*)
HEDDA Počkejte ještě! Musím vám dát nějakou upomínku. (*Jde ke psacímu stolu a otevře zásuvku, kde je pouzdro s pistolí.* Vrátil se s jednou pistolí k Lövborgovi.)
LÖVBORG (*pohlédne na ni*) To? Tohle je upomínka?
HEDDA (*zvolna přikývne*) Poznáváte ji? Jednou mířila na vás.
LÖVBORG Měla jste tenkrát stisknout spoušť.
HEDDA Tady máte! Stiskněte ji teď sám.
LÖVBORG (*zastrčí pistolí do náprsní kapsy*) Díky!
HEDDA Aby v tom byla krása, Ejlerter Lövborgu. Slibte mi to!

LÖVBORG Sbohem, Heddo Gablerová. (*Odejde dveřmi do předstíň.*)
(*Hedda naslouchá chvíli u dveří. Pak jde ke psacímu stolu a vezme odtamtud balíček s rukopisem, dívá se trochu do obálky, povytáhne některé listy a dívá se na ně. Pak všechno vezme a usedne do lenošky u kamen. Balíček má na klíče. Za chvíli otevře dvířka u kamen a rozbalí balíček.*)
HEDDA (*hodí jeden sešit do ohně a šeptá si pro sebe*) Teď pálím tvoje dítě, Theo! Ty kudrnatá! (*Hodí několik sešitů do kamen.*) Dítě tvoje a Ejlerter Lövborga. (*Hodí tam zbytek.*) Teď pálím, — pálím tvoje dítě.

Josef URBAN Poslední tečka za Rukopisy

Autor literatury faktu sedí v šerém koutě rukopisného oddělení Národní knihovny. Přemýšlí. Oknem nakukuje odpolední sluníčko a v jeho paprscích, díváš-li se ze stínu, se neúnavně honí částečky prachu. Světelné skvrny si pohrávají na oblýskaných lavicích, šisují jejich tmavý lak do matného zlata, avšak až na dno vrypů a důlků, kudy se vpily do dřeva celé generace inkoustových tůňek a navždy obarvily tu na modro, tu na černo jeho letokruhy, se nedostanou.

Jakýsi nadšenec mučí v nedalekém domě trubku a venku na ulici hrkotá život, vesele hučí a mele si svou. Autor literatury faktu se rozhlíží po řadách knih, jež jsou vyřízené na policích jako vojáci. Mají svou vůni, mají svou disciplínu. Čekají, až je autor povolá do služby, až si k nim, skrčen za komínkem ohmataných svazků, pod lavicí tajně přivoní.

Stokrát díky za ty knihy!

Autor, hledač pravdy, jak sám sebe s hrdostí nazývá, zachytil ve vzduchu závan něčeho nového, lákavého, vzrušujícího. Nechybí mu chuť do práce, neboť vstal dnes časně a k bílé kávě si namazal chleba máslem, pěkně tlustě, jak to má rád a jak mu krajíce mazávala maminka. Radostně si ořeže tužku, olízne ji a dychtivě ji přiloží na vrchní světlemodrou linku prvního hladkého žlutobílého polodřevitého papíru A4 v bloku za 16 Kč, na krycím listě ozdobeném barevnou fotografií krátkosrstého jezevčíka.

„Co už víme,“ píše na první řádce mistr literatury faktu a zve nás, abychom si s ním zopakovali pár základních skutečností.

16. září 1817 navštívil šestadvacetiletý vzdělanec Václav Hanka (* 10. června 1791) královédvorský děkanský kostel za účelem prohlídky šípů, pozůstatků husitského tažení na město. Střely byly uloženy ve velké skříni při zdi sklepa, a v této almaře, jak to dosvědčil místní kaplan (nebo též za ní, či dokonce na ní, jak potvrdily další přítomné osoby, blíže neurčené), našel Hanka soubor pergamenových odřezků, hustě popsaných jazykem připomínajícím latinu a budícím v mladé mysli zvědavost. Když nález vynesli s kaplanem na světlo, shledali, že se nejedná o latinu, nýbrž o starou češtinu. Obsahoval dvanáct pergamenových lístků (12 cm × 8 cm) a dva proužky. Ukázalo se, že jde o pozůstatek ze dvou desetiletových sešitků; z prvního se zachovalo sedm lístků, z druhého pět. Nález napovídal, že původně mohlo být v souboru na sto padesát básní, složených většinou v desetislabičných verších. Objevitelé měli v rukou pouhý zlomek: šest epických básní, šest básní lyrických a dvě lyrickoepické. *Rukopis královédvorský* (RK) byl na světě.

Epické básně RK jsou tyto: O velikém pobití (jinak zvaná též Zábój), O vítězství nad Vlasavem (neboli Čestmír a Vlasav), O pobití Polanov (neboli Oldřich), O pobití Sasíků (neboli Beneš Heřmanov), O velikých bojích křesťanů s Tatary (neboli Jaroslav) a O slavném sedání (neboli Lubor a Ludiše).

Lyrické básně byly původně bez názvů. Těmi následujícími je opatřil jejich objevitel: Kytice, Jahody, Růže, Žezulice, Opustěná, Skřivánek.

Dvě lyrickoepické básně, původně rovněž bezjmenné, dostaly jména Zbyhoň a Jelen.

Rukopis královédvorský nebyl prvním staročeským rukopisem nalezeným počátkem devatenáctého století v Čechách, anebo, chcete-li, nebyl prvním podvrhem, s nímž přišli horliví čeští vlastenci. V roce 1816 shledal sedmadvacetiletý student Josef Linda (* říjen 1789), že deska, o níž si pod psacím stolem v podnájmu v Konviktské ulici už dlouho opíral nohy, je zespodu něčím popsaná. Po zevrubné prohlídce v nápisu objevil středověkou báseň. Dostala název *Píseň vyšehradská*. Josef Linda byl t. č. přítelem a spolubydlícím Václava Hanky.

V listopadu 1818 obdržel pražský purkrabí hrabě Kolowrat podivuhodnou zásilku starých pergamenových listin. Byl k nim přiložen anonymní dopis v němčině, vysvětlující, že pisatel našel vetché pergameny, jejichž obsah mu není znám, a posílá je důvěryhodné osobě, aby byly v bezpečí před jeho pánem, „zarytým německým Michlem“. Hrabě Kolowrat požádal Josefa Dobrovského, aby nález prozkoumal, a ten v něm s pomocí přítele a básníka Antonína Jaroslava Puchmajera rozpoznal dvě staročeské básně, napsané na dvou dvoulistech desetislabičným veršem. Když však rukopis dostali do rukou Václav Hanka a filolog Josef Jungmann, zjistili, že ve skutečnosti jde o báseň jedinou: tzv. *Libušin soud*.

Pod tímto názvem byla báseň známa až do konce 50. let minulého století, kdy se historik Václav Vladivoj Tomek téměř detektivní metodou dobral místa nálezu. Byl jím zámek Zelená Hora u Nepomuku. *Libušinu soudu* se od té doby říká *Rukopis zelenohorský* (RZ). Starší název však nikdy nevyřadil docela.

Na podzim r. 1818 vydal Hanka RK v knižní podobě. Začátkem r. 1819 objevil skriptor univerzitní knihovny Zimmermann tzv. *Milostnou píseň krále Václava*, další památku – či „památku“? – na velkou minulost českého písemnictví.

V téže době se *Libušin soud* dostal podruhé do rukou Josefu Dobrovskému. Po důkladném pročtení se Modrý abbé dopálil, označil text výrazem *geschmie-re* a tento názor si nenechal pro sebe. „Rukopis ten,“ napsal příteli, „jež horlitelé sami složili, jistě podvržen a vnově na starém pergameně pozelenalým inkoustem napsán jest, jakž já hned z textu, než jsem ho viděl, soudil.“ Dobrovský chová silné a bolestné

podezření, že za tímto „neopatrným klukovstvím“ stojí jistí jedinci z řad jeho vlastních studentů.

Josef Dobrovský r. 1829 zemřel, ale semínko nedůvěry, jež zasel, rychle vzklíčilo. Ujali se ho pilní zahradníci. Svou skepsi zpočátku nezaměřovali tolik proti dvěma hlavním památkám, tj. RK a RZ, jako proti již zmíněným nálezům „menším“, *Píseň vyšehradská* a *Milostné písní krále Václava*, a rovněž proti těm, jež přišly po nich: staročeským glosám ve slovníku *Mater Verborum* a staročeskému překladu *Evangelia sv. Jana*. Žádná si však nevyšloužila odmítnutí a pohrdání tak okamžitě jako poslední nález z r. 1849. Byl nazván *Libušino proroctví* a jeho objevitelem a vydavatelem byl opět Václav Hanka.

Bezmála šedesátiletý badatel se v očích svých současníků na stará kolena zesmšnil, když jim chtěl podstrčit průhledný a neuměle vyhotovený falzifikát. Takovéto počínání českého buditele, knihovníka Českého muzea, muže vzdělaného, oduševnělého a uznávaného daleko za hranicemi habsburské monarchie, nešlo jeho současníkům na rozum. Nemohly je pochopit ani další generace vlastenců a zůstává nevyšvětleno dodnes.

11. února 1822 se Václav Hanka oženil s Barborou Mádlovou, dcerou svého domácího v Konviktské ulici. Za svědka mu byl nejmilejší učitel Josef Dobrovský (přestože jako první zapochyboval o pravosti *Libušina soudu*) a nový – „nový“? – nejlepší přítel František Horčíčka. Josef Linda, do té doby nejbližší

Hankův druh, se svatby nezúčastnil a neposlal ani gratulaci. S Václavem Hankou se rozešel ve zlém. Proč? Traduje se, že na něho žárlil, neboť i on byl zamilován do půvabné Barbory Mádlové a soupeřil s Hankou o její ruku. Když dostal košem, nedokázal se s prohrou vyrovnat, uzavřel se do sebe a odešel do ústraní. Až do své smrti (1834) komunikoval s úzkým okruhem známých výhradně písemnou cestou; valná část korespondence byla obchodní a týkala se vydávání jeho knih a článků.

Následuje popis tzv. boje o rukopisy až do roku 1991

Autor literatury faktu se belhá ze schodů Klementina – co jen se po nich nachodil! Zálibně se rozhlíží po tichých prostorných chodbách, kterými se blíží a zase se vzdalují studentky v krátkých sukénkách, opálené, dlouhonohé a zlatovlasé, se sešity a zápisníky přitisknutými k nadřím.

Den jako ze škatulky, říká si starý písmák a lačně rozvírá chřípí, aby znovu nasál ten modravý vzduch, co se tak zvláště chvěje a povědomě voní...

Co to jen může být za vůni? Snad letité knihy a jejich prach, ohmatané manuskripty, zvětšelé svazky skrývající tajemství? Ano, to bude ono: ve vzduchu visí nový rébus, hádanka, jejíž rozluštění, podaří-li se kdy, přinese poznatky, jež nám od základu zpřevrátí staré jistoty a postaví na hlavu nejedno přesvědčení.

Omlouvám se za první kapitolu a ujišťuji čtenáře, že podobné výstřelky už v knize nenajde. Nešlo o pouhé stylistické cvičení, parodující souhry a souhrny faktů oblíbené u průkopníků českého „litfaku“ (v odborných kruzích vžitá zkratka pro literaturu faktu), nýbrž i pokus o nesentimentální *adieu* žánru, který je od začátku do konce vadný. Neboť nutit čtenáře spoluprožívat děj, ale neposkytnout mu plnokrevného hrdinu-vypravěče, jenž by mu dělal průvodce, považují za zbloudilost a marnou snahu.

K popularizaci literárního bádání jsem se dostal nedávno, asi před třemi lety, když mě jmenovali do funkce zástupce ředitele Institutu české filologie. Jak už to bývá, profesní postup mi naložil na bedra nové, náročnější úkoly, a zároveň mě zbavil těch starých, jež jsem měl na starosti jako vedoucí odboru pro 19. století a kterými se teď zabývá Marie.

Ať chcete nebo ne, něco se o mně dovědět musíte, jinak byste nepochopili, jak se mi podařilo definitivně zodpovědět téměř dvě stě let starou otázku pravosti českých Rukopisů.

Následuje text románu

Poslední kapitola je xeroxovou kopií úvodu k mé docentské práci, kterou zakrátko předložím akademické komisi. Nebude už k vám promlouvat autor literatury faktu, nýbrž kandidát vědecko-pedagogické hodnosti na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, PhDr. Josef Urban. Ano, hodlám se habilitovat, skutečně na stará kolena mířím k akademickým výšinám, vždycky jsem Marii záviděl její zahraniční úspěchy, život je prostě změna.

ÚVOD

k habilitační práci
Poslední tečka za Rukopisy

Vypracoval PhDr. Josef Urban
Odborné vedení Prof. Josef Emler, DrSc.

V této habilitační práci přinášíme výsledek dlouhodobého zkoumání kauzy pravosti staročeských památek nalezených na různých místech české části rakouského císařství v letech 1817 až 1849. Přínos naší práce české historiografii a literatuře spatřujeme v tom, že skýtá definitivní odpověď na otázky a pochybnosti provázající případ od samého jeho počátku a zčásti poskvrňující jeho vědeckou genealogii neakademickými excesy.

Tím se vysvětlují mnohé nejasnosti týkající se pravosti a nepravosti Václavem Hankou vydaných staročeských památek: kromě *Rukopisu královédvorského* a *Rukopisu zelenohorského* jsou všechny padělané.

Po několikerém důkladném prostudování nalezených materiálů jsme schopni říci, kdo má padělky na svědomí. Podotýkáme k tomu, že tato část výsledků našeho bádání je neoddelitelná od části, která dokazuje pravost dvou hlavních rukopisů.

Systematickým falšováním starých českých písemných památek, „nalezených“ v období národního obrození, se zabýval člověk s touto dobou nerozlučně spjatý. Narodil se roku 1791 v Hořiněvsi v rodině sedláka, a nebyť jistě významné události, nikdy by toto zdravé rurální, duchovně přece jen však zaostalejší prostředí neopustil. Studoval na gymnáziu v Hradci Králové, později na univerzitě pražské a vídeňské. Ještě ve studentských letech poznal přední osobnosti českého kulturního života, především Josefa Jungmanna a Josefa Dobrovského, kteří ihned rozpoznali jeho výjimečný talent. Po ukončení studií se dotyčný stal překladatelem a vydavatelem slovanské poezie. Roku 1817 se proslavil objevením sbírky českých středověkých básní, po řadu století ukryté v děkanském kostele ve Dvoře Králové. Vydal ji pod názvem *Rukopis královédvorský*. Následoval obrovský ohlas a také vydání druhé středověké památky, kratší a zhruba o čtyři staletí starší. Nesla název *Libušin soud* a nalezena byla roku 1818 na Zelené Hoře u Nepomuku; odtud pozdější přejmenování na *Rukopis zelenohorský*.

Vydavatel byl jistou vzdělaneckou minoritou od samého počátku podezříván z padělání. Pozdější literární historie odhalila i jeho nejpravděpodobnějšího komplice, nadaného básníka z Nových Mitrovic na Blovice. Po Masarykových a Gebauerových zkouškách pravosti, kdy nakrátko převládla skepse k Rukopisům, začala éra tzv. bojů o Rukopisy. Úplné vítězství zaznamenali agnostici koncem šedesátých a začátkem sedmdesátých let našeho století, kdy případ Rukopisů uzavřel publicista Miroslav Ivanov a jeho komise nezaujatých vědců-kriminalistů.

Desítky generací znaly ony dvě osoby nejtěsněji spjaté s *Rukopisem královédvorským* a *Rukopisem zelenohorským*, jejich údajné padělatele, pod jmény Václav Hanka a Josef Linda. Naše habilitační práce tento omyl vyvrací.

Vydavatelova předmluva

Tato kniha obsahuje zápisky, jež zanechal muž, kterému jsme přezdívali „stepní vlk“, jak i on sám sebe často nazýval. Je-li jeho rukopisu zapotřebí úvodního slova, to ponechme stranou; já se buď jak buď cítím povinen připojit k zápiskům stepního vlka několik stránek navíc, kde se pokouším zaznamenat své vzpomínky na něho. Vím toho o něm jen poskrovnu, a zejména mi zůstala neznáma celá jeho minulost i původ. Přesto na mne jeho osobnost zapůsobila silným, a jak navzdory všemu musím prohlásit, sympatickým dojmem.

Stepní vlk byl muž kolem padesátky, který před několika lety přišel jednoho dne do domu mé tety a hledal podnájem v zařízeném pokoji. Najal si nahoře v podkroví mansardu s přílehlou malou ložnicí, za několik dní přibyl znovu s dvěma kufry a velikou bednou s knihami a bydlil u nás devět nebo deset měsíců. Vedl život tichý a pro sebe, a kdyby sousední poloha našich ložnic nebyla občas vedla k náhodným setkáním na schodech a na chodbě, byli bychom se asi vůbec neseznámili, neboť družný ten muž nebyl, naopak, jeho samotářství bylo tak velké, jak jsem to ještě u nikoho nepozoroval, byl to opravdu, jak si sám občas říkal, stepní vlk, cizí, divoký a také plachý, dokonce velmi plachý tvor z jiného světa, než je můj.

Co se tedy týká Hallerových zápisků, těchto podivuhodných, zčásti chorobných, zčásti krásných a duchaplných fantazií, musím prohlásit, že bych ty stránky, kdyby se mi byly náhodně dostaly do rukou a jejich pisatel mi nebyl znám, najisto rozhořčeně odhodil. Ale známost s Hallerem mi umožnila, abych jim částečně porozuměl, dokonce s nimi souhlasil. Byl bych na pochybách, zda o nich mám podat zprávu i ostatním lidem, kdybych v nich spatřoval pouhé patologické fantazie jednoho ubohého pomatence. Vidím v nich však něco víc, dokument doby, vždyť Hallerova duševní choroba je — a to dnes vím — ne vrtoch nějakého jednotlivce, nýbrž nemoc samotné doby, neuróza generace, k níž Haller přísluší, neuróza, která zřejmě nikterak nepostihuje jen slabá a méněcenná individua, nýbrž právě ta nejsilnější, nejduchovější, nejnadanější.

Tyto zápisky — ať už v jejich základu tkví z reálného života kolik chce — jsou pokusem překonat tuto velkou nemoc doby nikoli obcházením a přikrašlováním, nýbrž tím, že nemoc sama je učiněna předmětem líčení. Znamenají doslova cestu peklem, hned úzkostnou, hned zas odvážnou cestu chaosem ztemnělého duševního světa, uskutečňovanou s vůlí prodrat se tím peklem, nastavit chaosu čelo a protřpět všechno zlo až do konce.

K tomuto pochopení mně poskytl klíč jeden Hallerův výrok. Když jsme jednou hovořili o takzvaných ukrutnostech středověku, řekl mi: „Ve skutečnosti to žádné ukrutnosti nejsou. Středověký člověk by si celý styl našeho dnešního života hnusil ještě daleko víc než jen jako ukrutný, příšerný a barbarský. Každá doba, každá kultura, každý mrav a tradice má svůj styl, má svou sobě vlastní jemnost i drsnost, krásu i ukrutnost, a pokládá určité utrpení za samozřejmé a trpělivě snáší určité zlořády. Skutečným utrpením, skutečným peklem se lidský život stává až tehdy, kdy se navzájem přetínají dvě doby, dvě kultury a náboženství. Antický člověk, který by byl musil žít ve středověku, by žalostně zašel, tak jako by musil zajít divoch uprostřed naší civilizace. Existují období, kdy se celá jedna generace natolik ocitne mezi dvěma epochami, dvěma životními slohy, že pozbude veškeré samozřejmosti, veškerého mravu, všeho bezpečí a nevinnosti. Přirozeně ne každý to pocítuje stejně silně. Taková povaha jako Nietzsche musila protřpět dnešní bídu o celou generaci dříve — co musil zakusit osamocen a nepochopen on sám, to dnes zakoušejí tisíce.“

Na tato slova musím při četbě zápisků často myslet. Haller patří k těm, kteří se octli mezi dvěma dobami, kteří se dostali mimo veškeré bezpečí a nevinnost, k těm, jejichž osudem je prožívat všechnu spornost lidského života velmi intenzívně jako osobní utrpení a peklo.

Domnívám se, že v tom tkví smysl, který jeho zápisky pro nás mohou mít, a proto jsem se rozhodl podat o nich zprávu. Ostatně je nechci brát v ochranu ani je odsuzovat, to nechť každý čtenář učiní sám podle svého svědomí.

Zápisky Harryho Hallera

Jen pro pomatené

Den uběhl, jak dny obyčejně ubíhají; protloukl jsem ho, klidně jsem ho usmrtil na primitivní a plachý způsob, jakým vedu svůj život; pár hodin jsem pracoval, probíral se starými knihami, dvě hodiny jsem měl bolesti, jak už to tak u starších lidí chodívá, vzal jsem si prášek a měl radost, že se bolesti daly obelstít, ležel jsem v horké lázni a sál do sebe milé teplo, třikrát jsem dostal poštu a prohlédl všechny ty zbytečné dopisy a tiskoviny, provedl svá dechová cvičení, myšlenková cvičení jsem však z pohodlnosti dnes vynechal, hodinu jsem byl na procházce a objevil na obloze krásné, něžné, vzácné vzory namalované z beránků. To bylo moc hezké, právě tak jako číst si ve starých knihách, ležet v teplé vodě, jenže to při tom při všem nebyl zrovna úchvatný den, žádný zářivý den, den štěstí a radosti, nýbrž jeden z těch dní, jaké u mne už po dlouhou dobu bývají normální a obvyklé: mírně příjemné, docela snesitelné, obstojné, vlažné dny staršího nespokojeného pána, dny bez obzvláštních bolestí, bez obzvláštních starostí, vlastně bez zármutku, bez zoufalství, dny, kdy se bez vzrušení nebo pocitů úzkosti věčně a klidně uvažuje i o otázce, zda není načase následovat příkladu Adalberta Stiftera a stát se obětí nešťastné náhody při holení.

.....

Vklouzl jsem do starého města, malý kostelík stál v tom šeru vyhaslý a neskutečný. Náhle mi znovu přišel na mysl večerní zážitek se záhadnými dvířky v lomeném oblouku, se záhadnou tabulkou nad nimi, s posměšně tančícími světelnými písmeny. Jakže zněly ty nápisy? „Vstup ne pro každého“. A „Jen pro pomatené“. Zkoumavě jsem se díval naproti na starou zeď s tajným přáním, aby to kouzlo znovu započalo, aby mě pomatence znovu zvaly ty nápisy a branka mě vpustila dovnitř. Třeba tam je to, po čem toužím, třeba tam hraji mou hudbu?

Zastavil se a podržel tyč trochu zpříma, takže jsem mohl přečíst tančící, vrávoravá písmena:

Anarchistická večerní zábava!

Magické divadlo!

Vstup ne pro každ...

„Vás jsem právě hledal,“ zvolal jsem radostně. „Co je s vaší večerní zábavou? Kde je? A kdy?“
Už zase odcházel.

„Ne pro každého,“ řekl lhostejně ospalým hlasem a šel. Měl toho dost, chtělo se mu domů.

„Stůjte!“ vykřikl jsem a běžel za ním. „A co to máte v té bedně? Chci si od vás něco koupit.“

Aniž se zastavil, sáhl muž do bedýnky, mechanicky vytáhl drobnou knížku a podal mi ji. Co jsem si rozpínal plášť a sahal pro peníze, zahnul stranou do brány v jednom průjezdu, zavřel ji za sebou a zmizel. Jeho těžký krok zněl dvorem zprvu po kamenné dlažbě, pak po dřevěných schodech, a potom jsem už nic neslyšel. A najednou jsem i já byl velmi unaven a měl jsem pocit, že je už značně pozdě a že bude dobře, když se teď vrátím domů. Šel jsem rychleji a dorazil spícími předměstskými ulicemi brzy do své končiny u hradebních sadů, kde v malých, čistých nájemních domech bydlí za kouskem trávníku a břečťanu úředníci a drobní penzisté. Kolem břečťanu, trávníku

a jedličky jsem prošel k domovním dveřím, našel klíčovou díрку i vypínač, proplížil se kolem skleněných dveří, naleštěných skříní a květin v kořnících, odemkl svou světlici, svůj zdánlivý domov, kde na mne čekala lenoška a kamna, kalamár a krabice s malováním, Novalis a Dostojevský, tak jako na jiné, skutečné lidi při návratu domů čeká matka nebo žena, děti, služky, psi a kočky.

Když jsem svlékal mokrý plášť, znovu mi padla do rukou ta knížka. Vytáhl jsem ji, byl to tenký, špatně a na špatném papíře vtištěný jarmareční spisek, jako bývají sešity „Člověk v lednu zrozený“ nebo „Jak omládnou za týden o dvacet let?“

Když jsem se však uvelebil a nasadil si brýle na čtení, s údivem, zasažen náhlým osudovým pocitem, četl jsem na obálce té jarmareční knížky titul: „Traktát o stepním vlku. Ne pro každého“.

A obsah spisku, který jsem četl jedním dechem a s napětím stále rostoucím, byl takovýto:

TRAKTÁT o stepním vlku

Byl jednou jeden tvor jménem Harry, řečený stepní vlk. Chodil po dvou, nosil šaty a byl to člověk, vlastně to byl ale přece jen stepní vlk. Naučil se mnohému z toho, čemu se lidé s bystrou hlavou mohou naučit, a byl to docela chytrý muž. Jednomu se však nenaučil: být spokojen sám se sebou a se svým životem. To nedovedl, byl to člověk nespokojený. Což patrně mělo svůj původ v tom, že v hloubi svého srdce stále věděl (anebo si myslel, že ví), že vlastně vůbec není člověk, nýbrž vlk ze stepi. Nechtěl se o to moudří lidé přou, zda skutečně byl vlkem, zda kdysi, snad už před narozením, nebyl zaklet z vlka v člověka anebo zda se narodil jako člověk, avšak s duší stepního vlka a jí posedlý, či zda tato víra, že je vlastně vlk, není pouze jeho představou či nemocí. Bylo by například možné, že se tento člověk, patrně v dětství, choval divoce, nezkrotně a nezřízeně, takže se jeho vychovatelé pokoušeli zabít v něm ono zvíře, a že tím právě u něho vyvolali představu a víru, že je ve skutečnosti zvířetem s pouhou slabou slupkou výchovy a lidství. Bylo by možné o tom dlouze a zábavně hovořit a dokonce i psát knihy; stepnímu vlkovi by to však nepomohlo, neboť jemu bylo naprosto jedno, zda se vlk do něho dostal kouzlem či bitím nebo je-li pouhou představou v jeho duši. Ať si o tom druzí či on sám myslili cokoli, nebylo mu to nic platné; vlka to z něho nevyhnalo.

Stepní vlk měl tedy dvě povahy, lidskou a vlčí, takový byl jeho osud, a je možné, že to ani nebyl osud nějak zvláštní a vzácný.

Záludná otázka, prostě chyták: Kde se v Moskvě nachází ulice Itzamny?

Zdravý rozum napovídá, že v takovém městě nemají co pohledávat ulice, bulváry ani náměstí, pojmenované na počest mayských bohů. Já jsem však držel v ruce lístek s adresou *Ulice Itzamny 23* a byl jsem tam očekáván. Na tom, jak rychle dokážu tu ulici najít, záviselo něco mnohem důležitějšího než jen můj osud.

Bylo by pošetilé si myslet, že na mapách a v autoatlasech Moskvy jsou označeny všechny existující uličky a domy; utajených míst tu existuje víc než dost. Avšak naděje, že objevím ulici nejstaršího boha mayského panteonu, mě neopouštěla, a tak jsem se dál plazil s lupou po obrovské topografické mapě města.

Stačilo prostě tu zakázku odmítnout a klidně dál překládat firemní stanovy, návody na použití domácích spotřebičů, smlouvy na dodávku dřeva, jednoduše to, čím jsem si vždy vydělával na živobytí. Kromě toho španělština nikdy nepatřila k mým největším přednostem. Ten den mi však nezbývalo nic jiného; když jsem položil na tmavohnědý leštěný stůl tenké desky přetažené gumičkou, které obsahovaly přeložené smlouvy, pracovník překladatelské kanceláře mi vyplatil honorář a bezmocně rozhodil rukama.

„To je zatím vše, víc toho nepřišlo. Zkuste zajít po víkendů...“ otočil se k počítači, kde na něho trpělivě čekal pasiáns, tak oblíbený mezi všemi kancelářskými krysami.

Znám toho chlapíka už tři roky – od samého začátku, když nastoupil do téhle překladatelské agentury. Dosud jsem se ani jednou neodvážil naléhat, když mi právě tak laxně a lhostejně jako teď dával na vědomí, že příjmenším týden zůstanu na suchu. Tentokrát se však ve mně něco pohnulo a jen tak jsem se nedal: „Opravdu nic nemáte? Co kdybyste se ještě podíval? Pochopíte, právě mi přišel tučný účet a neumím si dost dobře představit, jak ho uhradím.“

Odtrhl oči od monitoru a bylo na něm vidět, že ho moje houževnatost udivila. Promnul si nízké čelo a pochybovačně se zeptal: „No a ze španělštiny nepřekládáte?“

Doma mi na stole skutečně ležel účet, jehož čtyřmístná výsledná částka mě donutila zarískovat. Tři roky španělštiny na univerzitě, kterou jsem absolvoval před patnácti lety... Ohromné posluchárny se zmlženými okny, křídový prach stoupající z poškrábané tabule a nutící ke kašli, nepoužitelné archaické učebnice vysvětlující Cervantesův jazyk na příkladech kontaktů sovětských občanů Ivanova a Petrova se seňory Sanchezem a Rodriguezem. *Me gustas tú*. To bylo tak celkem vše. Ale co, slovník doma mám...

„Překládám,“ zalhal jsem nesměle. „Nedávno jsem začal.“

Znovu na mě vrhl podezřívavý pohled, ale nakonec se přece jen zvedl, odšoural se do sousední místnosti, kde byly uloženy dokumenty, a vrátil se s těžkými koženými deskami s částečně setřeným zlatým monogramem v rohu. Takový obal na spisy jsem ještě neviděl.

„Tak tady to máte,“ uctivě přede mnou položil zakázku na stůl. „Náš *Španěl* bůhvíproč zadržuje první část překladu; tady už přinesli druhou. Obávám se, že jestli to zmeškáme, přijdeme o klienta, takže to rozhodně nezdržujte.“

„A o co vlastně jde?“ Opatrně jsem vzal desky do rukou a potěškal je.

„Nějaké listiny... Řekl bych, že pocházejí z archivu. Nijak zevrubně jsem si je neprohlížel, protože beztak nevím kam dřív skočit.“ Při těch slovech letmo pohlédl na monitor, kde na něho čekal soubor hracích karet a stále tikal nemilosrdný měřič času.

Za zakázku se platil třikrát vyšší honorář než obvykle, takže jsem se s ní snažil co nejrychleji vytrádit, než si to pracovník agentury stačí rozmyslet. Desky měly tak vznešený aristokratický vzhled, že mě ani nenapadlo, abych je uklízel do své rozedrané aktovky; kdoví proč jsem si vzpomněl na příběh věčně hladového Tima Tolara, který se pozvracel, když poprvé ochutnal drahý šlehačkový dort.

Překladatelská agentura, ztracená v arbatských uličkách, sídlila ve

starém dřevěném domě, tam kde se dříve nacházela dětská knihovna. Pamatuji si ji z dětství, s babičkou jsem tam chodil pro knihy o cestách kolem světa nebo hrdinských pionýrech umučených fašisty, a proto nyní každotýdenní pochůzky do agentury měly v sobě cosi nostalgického, asi jako návštěva zapomenutého zrezivělého kolotoče pro člověka, kterého na něm před třiceti lety vozili rodiče. Tapety a dřevěné stěny vydechovaly vůni starých knih, kterou teď ovšem překrýval pronikavý pach úředních dokumentů a nasládlý odér rozehřáté umělé hmoty, který stoupal z počítačů. Pro mě ta agentura zůstala dětskou knihovnou... Asi proto mě zpočátku neudivilo, že jsem přistoupil na překlad materiálu z kožených desek.

Stačil jediný pohled na listy a bylo jasné, že byly vyjmuty z knihy – nikoli vytrženy, nýbrž pečlivě odděleny; řezy na okrajích prozrazovaly chirurgickou přesnost; člověk si snadno představil ruku v gumové rukavici přejíždějící skalpelem po starobylém archivním svazku rozloženém na operačním stole. Na takové pietě mi nepřipadalo nic divného – kniha, ze které někdo bůhvíproč vyjmul jednotlivé listy, byla nepochybně opravdovým pokladem. Stránky byly odhadem staré nejméně dvě staletí. Pevný papír, kterému zub času sice přidal místy barevný odstín písku, ale který ještě ani zdaleka nezačal tlít, byl pokrytý nerovnými řádkami gotického písma – zřejmě natištěného, i když některá písmena se lišila od jiných.

Stránky nebyly číslované, ale na horní bylo uvedeno: **Capítulo II**. První kapitulu měl nejspíš překladatel, který začal pracovat přede mnou, ale opozdil se s vrácením. Příčina takového opoždění byla jasná – stačilo, abych text jenom zběžně prolístoval a i já jsem zapochyboval, jestli dokážu odevzdat překlad ve stanoveném termínu. Několik hodin bylo zapotřebí na to, abych si zvykl na starobylé písmo a začel se do prvního odstavce nepoddajného, stářím okoralého textu.

V té době se už za oknem setmělo. Stále častěji jsem pracoval po nocích, do postele jsem se dostal až za úsvitu a druhou polovinu dne jsem prospal. Jakmile se byt ponořil do tmy, rozsvítil jsem jenom dvě lampy – na pracovním stole a v kuchyni a celou noc jsem prožil bloumáním mezi těmi dvěma světy. Při příjemném žlutém svitu čtyřicetiwattové žárovky se přemýšlelo mnohem lépe; denní světlo mě řezalo do očí a měl jsem pocit, jako by mi vykuchávalo lebku – myšlenky se v hlavě neudržely, někam se schovaly a čekaly tam, až nastane večer.

Když jsem celou noc pracoval, šel jsem do postele obvykle v pět ráno. Zatahl jsem husté závěsy, a když jsem viděl, že se na ně sápoou první sluneční paprsky, přetáhl jsem přes sebe prachovou perinu a okamžitě usnul.

V poslední době se mi zdály podivné sny – bůhvíproč jsem často viděl svého oblíbeného psa, který zahynul před deseti lety. Ve snu pes neměl samozřejmě ani tušení, že je po smrti, a choval se přirozeně jako živý; to znamená, že jsem ho musel venčit. Při procházce občas utíkal (i za života jsem ho jen málokdy uvazoval na vodítko – snad jen při převádění přes silnici), a tak jsem ho většinou snu musel hledat, přičemž jsem z plna hrdla vykřikoval jeho jméno. Doufám, že sousedi nic neslyšeli. Ne vždy se mi podařilo najít psa do probuzení, ale to nebylo důležité: následující ráno si sám našel cestu domů a už na mě netrpělivě čekal na prahu mezi snem a skutečností, zuby hravě zabořené do přineseného vodítka. Zvykl jsem si na to tak, že pokud se v některém snu zvíře neobjevilo, byl jsem po procitnutí znepokojený, jestli se mu něco nestalo.

Pochopit smysl deseti prvních řádek nebylo nic jednoduchého. Nejméně pětina slov ve slovníku nebyla, a bez jeho pomoci jsem znal asi tak dvě až tři z každé věty. Navíc každý nový odstavec bezpodmínečně začínal slovem „*Ze*“. Každou chvíli jsem narazil na bizarní nažloutlé skvrny, které za dlouhá staletí pokryly listy knihy; přesto jsem pečlivě vypisoval všechna nalezená slova na papír. Některá jsem pak musel zaměnit, protože první z navrhovaných překladů nebyl správný – a odpovídající význam byl obvykle doplněn poznámkou „*arch*“.

Hned od prvního odstavce bylo jasné – a tato hypotéza se potvrdila i později, když jsem začal pronikat do příběhu vyprávěného neznámým autorem –, že text je ve skutečnosti kronika nějaké expedice do deštného pralesa Yucatanu, kterou podnikl nepočtený španělský oddíl. Na dalších stránkách se vyskytla data; popisované události se

odehrály téměř před pěti staletími. Polovina šestnáctého století... Vzpomněl jsem si, že v té době conquistadoři dobyli Jižní Ameriku.

Text v té podobě, v jaké ho uvádím zde i dále, je pochopitelně výsledkem pečlivé kultivace a několika redakčních zásahů. To, k čemu jsem dospěl na začátku, bylo příliš syrové a nesrozumitelné; kdybych se rozhodl předložit to jiným lidem, nutně bych riskoval výsměch.

Že jsme se podle pokynu bratra Diega de Landy, představeného kláštera v Yzamalu a provinciála františkánského řádu na Yucatanu, odebrali do jedné provincie daleko od Maní, abychom tam shromáždili a přivezli nazpět do Maní všechny rukopisy a knihy ze dvou chrámů, rozkládajících se v tamní oblasti.

Že se mnou vyrazili na cestu vznešení seňorové Vasco de Aguillar a Gerónimo Núñez de Balboa z Córdoba, a bylo nám podřízeno asi čtyřicet pěších a deset jízdních vojáků, a měli jsme s sebou koně zapřažené do dvou potahů, ve kterých jsme měli přivést do Maní všechny rukopisy a knihy, také průvodce vybrané z pokřtěných indiánů, kteří nám měli ukázat, kde se nacházejí hledané chrámy, a šel s námi i bratr Joaquín, mnich, ve světském prostředí známý jako Joaquín Herrero, jehož k nám přidělil bratr de Landa.

Anotace knihy

Dmitrij Alexejevič, pětatřicetiletý překladatel na volné noze, přijímá krátce před Vánocemi kvůli nedostatku jiných zakázek překlad ze španělštiny. Jde o historickou zprávu z roku 1562 o dobrodružné výpravě do yucatanské džungle.

Dílo se dochovalo pouze ve fragmentech, ale Dmitrije přesto fascinuje neodolatelné napětí, které autor umně stupňuje, a neštěstí spočívající na expedici od samého počátku. Čím déle překládá, tím dramatičtěji se mění jeho vlastní, dosud velmi jednotvárný život: Pronásledují ho podivuhodné noční můry, slyší bizarní zvuky a na svých dveřích nachází strašlivá poselství. Má obavy, že začíná bláznit...

Když pak kolem něj začnou děsivým způsobem umírat i jeho známí, Dmitrij vytuší, že ho kdosi využívá jako šachovou figurku v apokalyptické partii.

Nebe nad Moskvou se zatahuje, zdá se, že nastává konec světa...

Bohumila Grögerová Rukopis

Březen 2006
Kontrola na očním oddělení Vojenské nemocnice
Dg: prakticky slepota oboustranně

■ ■ ■

mlha se choulí
den za dnem týden za týdnem houstne
deru se deru z mlhy ven
nadarmo
obrůstám mlhou ze všech stran
potřebuji knihu a číst
papír tužku a psát
knihy v mlze
papír tužka i ruka v mlze
cívím
jsem v pasti
kam se zadívám
kaše z šedo zelených perliček
svítá – stmívá se – svítá
mlha se choulí
cívím
kamením

topím se v kaši z perliček
pak cosi ve mně poručilo
vstaň a chod!
od okna k oknu
na balkon
zpátky do kuchyně
do koupelny
otevři okno
zavři dveře
chod! pohybuj se!

■ ■ ■

pane prosím
zastav ten proces

■ ■ ■

když jsem byla malá
hrávali jsme s tatínkem oblíbenou hru
tlačili jsme prstem na víčka
vyprávěli co vidíme
hrady a velehory
sopky vyvrhující lávu
slunce a komety
veletoky
dnes vidím rejdní zářivých kapek
fontány světél
ohňostroje
jak dny jdou
střídá je temný nehybný čtverec
se zaoblenými rohy
dere se do něj kulovitý tvar
nabyl podobu hlavy

zatoužím po horově překladu jesenina –
nebudu v zarudlých keřích se brouzdat –
a spěchám ke knihovně
odsunu sklo
sáhnu po nejbližší knize
blázne!
nic nenajdeš!
nikdy si už sama nepřičteš –
lebedy šlapat a hledat tvých stop

■ ■ ■

mlha – klam či útočiště?
utvoří se a rozplyne
žádná tajemství neskrývá
je to jen tlačení částic hmoty
lze v ní zbloudit a zahynout
mlha nekonejší
dráždí fantazii a zvědavost
nikdy ji nenasytí
celý život jsem si přála pronikat a chápat
pronikala jsem ale nepronikla
chápala ale nepochopila
mlha je mým svědkem
mou výmluvou

■ ■ ■

pečlivě si vybrat knihu
ponořit se do četby
ztrácet se v příběhu
utápět se v básni
hloubit se do úvah
obdivovat styl

číst až do rána
číst až do večera
to všechno bylo a není
není a nebude

pane prosím
zastav ten proces

■ ■ ■

odešly mé dcery
rozloučili se přátelé
jsem na balkoně opět sama
vysoko nade mnou září večernice
slunce zapadá den po dni o chvíli dřív
zápasím s příjemnou únavou
těším se až začnu vychutnávat občasné chvíle
zklidňující samoty
pak sednu ke stolu
vezmu papír
nasadím tužku s tlustým hrotem
s lupou v levičce
začnu psát velkým tiskacím písmem
snad ještě dnes
snad i zítra